

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

«Η ιστορία ενός αιχμαλώτου»

- Τίνος είν' τά πρόβατα ; τον ρώτησα.
-Του Χατζημεμέτη , μου λέει όπως κι ο αγροφύλακας.
-Μπας και ο αφέντης σου θέλει τσοπάνο;
-Εφτά μέρες έχει που πάει στα Θείρα για παραγιό κι ακόμα δε βρήκε. Περίμενε αν θέλεις ώσπου να 'ρθει . Από τη δουλειά , ξέρεις;
-Και ν' αρμέξω και να βοσκήσω ξέρω.
-Έ τότε πήγαινε τα, βόσκοντας, ώσπου να 'ρθει. Ρίχ' τα μέσ στα κουκιά. Ο αφεντικός είπε σήμερα να τ' αμολήσουμε μέσα, να βοσκήσουν.
Εγώ έφυγα σφυρίζοντας το κοπάδι, που με άκουγε, σα να με ήξερε.
Κοντά το μεσημέρι είδα τον Χατζημεμέτη να' ρχεται μόνος του καβάλα στο άλογό του. Πλούσιος άνθρωπος, μου φάνηκε, όπως καθόταν στη σέλα του. Τον φοβήθηκα. Ο τσομπάνος τον ζύγωσε βοηθώντας τον να κατέβει. Εκείνος στάθηκε βλέποντας τα πρόβατα που περνούσαν από μπροστά του, και λέει στο Χασάν:
-Αλλιώς τ' άφησα κι αλλιώς τα βλέπω. Σαν καλοβοσκημένα και κεφάτα.
Ναι του λέει, έχουμε καινούργιο τσομπάνο.
Που' ναι τος! Κι εγώ ψάχνω στα Θείρα να τον βρώ.
Ο Χασάν μου έκανε νόημα να ζυγώσω. Άρχισα να τρέμω. Από το φόβο δεν μπορούσα να τον δω στα μάτια.
-Έλα κοντά, μου λέει. Εσύ τα βόσκησες τα πρόβατα; Από πού είσαι;
-Από τη Μακεδονία, του λέω, απ' το Κοσυφοπέδι.
-Φαίνεσαι καλός, άξιος θα σε κρατήσω. Τυχερό μου ήσουν, να έρθεις στα πόδια μου. Κάθε μέρα πήγαινα στα Θείρα για τσομπάνο και χωρίς τσομπάνο γύριζα. Πώς σε λένε;
-Μπεχτσέτ, του είπα.
-Να' σαι καλά, μου λέει. Θα πεινάς κιόλας. Πάμε σπίτι.
Τραβήξαμε το δρόμο. Αυτός καβάλα κι εγώ πεζός. Θαρρούσα πως με πήγαινε να με κρεμάσει.
-
- Φάγε, παιδί μου, μου λέει, μη βλέπεις εμένα. Εγώ νηστεύω. Το είχα τάξιμο να φύγουν οι Γκιαούρηδες και τρία χρόνια να νηστεύω. Κι ο μεγαλοδύναμος μ' άκουσε.
-Ναι, είπα. Αυτός κι όχι η δύναμή μας τους έδωξε. Και κόπηκε η όρεξή μου. Έφαγα μια μπουκιά και τραβήχτηκα. Τραβήχτηκαν κι εκείνοι
Μου' δωσαν να στρίψω τσιγάρο, κι άρχισαν πάλι να με ρωτούν από πού έρχομαι.
-Από τ' Αϊντίν, τους είπα, γυρεύοντας δουλειά.
-Τώρα εδώ που ήρθες, μου λένε, μη φοβάσαι. Θα περάσεις καλά. Οι Γιουνάηδες έφυγαν. Εμείς διαφεντεύουμε.
-Ναι είπα, έφυγαν, ας μη μιλάμε γι' αυτούς.
-«Ισμι ραχμάνι ραχίμ». Κι η κουβέντα γύρισε πάλι στην αρχή.
-Τσομπάνος είσαι; ρώτησε τ' αφεντικό μου. Ξέρεις καλά την τέχνη;
-Ναι του είπα. Να με δοκιμάσεις αφεντικό κι αν με βρεις άξιο, κράτησέ με.
-Αν είσαι όπως σε θέλω, δε θα σου λείψει τίποτα κοντά μου. Τι συμφωνία θέλεις να κάνουμε;
-Για δύο μήνες, του λέω να γνωριστούμε καλύτερα, και μετά βλέπουμε. Κάνουμε άλλη συμφωνία τότε, για ένα ή δυο χρόνια, όπως εσείς θέλετε .
Κι αυτό το είπα, γιατί είχαμε συμφωνήσει με τον σύντροφό μου, απάνω στους δύο μήνες ν' ανταμωθούμε.

-Καλά, μου λέει, ας είναι έτσι πόσα θέλεις;
-Πενήντα μπαγκανότες, του λέω για τους δύο μήνες κι εγώ δεν ήθελα παρά μόνο το ψωμί μου.
-Πολλά είναι, μου λέει. Διακόσια πενήντα γαλάρια, τρεις παραγιοί. Δε βγαίνει. Πές λιγότερα. Κι αν είσαι άξιος και ξέρεις από τέχνη, άμα τελειώσει η πρώτη συμφωνία μας, θα σου τα δώσω. Πάρε τώρα τριανταπέντε και μείνε.-
- Όχι, σαράντα, του λέγω, και θα μείνεις ευχαριστημένος.
-Ε καλά μου λέει, με πέντε μπαγκανότες δε χάνουμαι. Τα ρούχα, το φαί σου, θα' ναι από μένα, και στην πολιτεία θα κατεβαίνεις όποτε θέλεις.
Μείναμε σύμφωνοι.
Εκείνο το βράδυ είχανε ζιαφέτι. Πέρασα καλά.
-Μπεχτσέτ, μου λέει τ' αφεντικό μου, ξεχάστηκα. Θα θέλεις να κοιμηθείς, γιατί 'σαι κουρασμένος.
Και μ' οδήγησε στον οντά. Μου έδωσε μια κάπα και μου' δειξε κάτι ρούχα, που τα είχαν πάγει από πριν οι γυναίκες.
-Να, άλλαξε, μου λέει, και στρώσε, δικά σου είναι.
Από το φόβο μου δεν έκλεισα μάτι. Όλο θαρρούσα πως θα με παραδώσουν. Έτσι ξημερώθηκα, τυλιγμένος στην κάπα μου.

Από τότε πέρασε καιρός. Κι ένα βράδυ που' ρθε τ' αφεντικό μου απ' τα Θείρα μου λέει:

-Έλα να σου πω ένα καλό μαντάτο

-Ας είναι χαϊρλίδικο, του λέω.

-Στον Αϊντίν έπιασαν έναν Γκιαούρη, που ήταν παραγιός σε Τούρκο κι έκανε το μουλσουμάνο.

-Μίλα καλά, του λέω, πως πιάστηκε το σκυλί; κι η γλώσσα μου τραβήχτηκε κάτω.

-Πήγε στο τζαμί να προσκυνήσει και δεν ήξερε να πλυθεί. Απ' αυτό κι απ' άλλα τον κατάλαβε ο χότζας, και στη στιγμή τον πήραν και τον κρέμασαν στην αγορά, στο μεγάλο πλάτανο.

Κι απ' τα σουσούμια που μου' δωσε κατάλαβα πως ήταν ο σύντροφός μου. Έτσι, πριν το Μάρτη ακόμα, κάναμε τη νέα συμφωνία με πενήντα μπαγκανότες και τα έξοδα δικά του, όπως και πριν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στο κείμενο χρησιμοποιούνται α) λαϊκές εκφράσεις και λέξεις, β) ιδιωτισμοί, γ) τούρκικα γλωσσικά στοιχεία. Παραθέστε παραδείγματα μέσα από φράσεις του κειμένου για κάθε κατηγορία και περιγράψτε τη λειτουργία τους ως προς την εξέλιξη της υπόθεσης και την αφηγηματική τεχνική.

(Μονάδες 15)

2. Ποιες από τις αφηγηματικές αρετές του Δούκα εντοπίζετε στο απόσπασμα;

(Μονάδες 20)

3. Η πλαστοπροσωπία και η προσποιητή συμπεριφορά αποτελούν βασική παράμετρο της αφήγησης στο απόσπασμα. Να σχολιάσετε το ρόλο τους τόσο στην οικονομία της αφήγησης όσο και στη συναισθηματική κατάσταση και τη δράση του ήρωα.

(Μονάδες 20)

4. Να σκιαγραφήσετε την προσωπικότητα του Χατζημεμέτη αποτιμώντας τη συμπεριφορά του στο απόσπασμα.

(Μονάδες 20)

5. Και στα δύο αποσπάσματα είναι διάχυτα το αντιπολεμικό και το αντηρωικό στοιχείο. Με ποιους αφηγηματικούς τρόπους αναπτύσσονται και σε ποιον βαθμό αυτά τα δύο στοιχεία στα δύο αποσπάσματα.

(Μονάδες 25)

«Ο λόφος με τις παπαρούνες»

Είναι και μια μέρα χαρούμενη μέσα στις άσκημες μέρες της πορείας. Μια μέρα γαλάζια και κόκκινη, με ανοιξιάτικον ουρανό, γεμάτη μαβιά μάτια, κόκκινα αγριολούλουδα και αργά μελαγχολικά τραγούδια .

Ήταν ένας λόφος άλικος από τις παπαρούνες. Ξεκουραζόταν ένα Ρούσικο Σύνταγμα, που τραβούσε κι αυτό για το μέτωπο. Εκεί μας σταματήσανε κ' εμάς. Είχε νερό μπόλικο και πρασινάδα εκεί δίπλα. Στήσαμε πυραμίδες τα όπλα και φάγαμε κοντά τους. Μας σίμωσαν κάτι μεγαλόσωμα παλικάρια με τριανταφυλλιά μάγουλα, με χοντρές μπότες και μπλούζες παιδιάτικες δίχως κουμπιά. Τα πηλικά τους είχαν κεραμίδι στενούτσικο.

-Γκίρτς;

-Γκίρτς.

-Κριστιάν;

-Κριστιάν.

-Ορτοντόξ;

-Ορτοντόξ.

Μας δεχτήκανε με χαρές σχεδόν παιδιάτικες. Γελούσανε, και μεις γελούσαμε, μας χάριζαν κονσέρβες, σουγιάδες. Με τα μεγάλα τους χέρια μας χτυπούσανε στην πλάτη. Τραβούσανε και μας δείχναν από την τραχηλιά τους χρυσά, σιντεφένια σταυρουδάκια και φυλαχτάρια κρεμασμένα με αλυσιδίτσες. Σταυροκοπιόντανε με τον ορθόδοξο τρόπο.

-Κριστιάν ! Κριστιάν !

Φάγαμε μαζί, κουβεντιάσαμε ώρες δίχως να καταλαβαίνει γρί ο ένας απ' τη γλώσσα τ' αλλουνού. Όμως συνεννοηθήκαμε περίφημα. Η αγάπη κ' η όχτρα έχουνε διεθνή γλώσσα.

Βρήκα κ' ένα νεώτατον αξιωματικό, λεπτοκαμωμένο σαν κορίτσι, με μεγάλα γυαλιά και γελαζόμενα χείλη, που θυμόταν απ' το σκολεϊό του μερικά αρχαία, τσάτρα-πάτρα. Τα μαλλιά του ήταν ξανθιά σαν του καλαμποκιού, είχε κ' ένα χρυσό μουστακάκι.

-Ημείς ρούσιαν λίαν Έλληνες αγαπώμεθαν ! Οδησόν λίαν Έλληνες ! Λίαν !

Πήρε ύφος και μου απάγγειλε κάτι αλαμπουρνέζικα, πού, όπως με βεβαίωσε, ήταν Όμηρος από το πρωτότυπο. Κατόπι κάμανε μια μεγάλη χορωδία και μας τραγούδησαν λαϊκά τραγούδια. Κάμποσοι τα κομπανιάριζαν με κάτι μακριές μπαλαλάικες πού τις σήκωναν στη ράχη σταυρωτά με το ντουφέκι τους. Δεν κατάλαβα τα λόγια των τραγουδιών, μα σίγουρα θα μιλούσανε για ένα δάσος χιονισμένο, για ένα χωριό χιονισμένο, που οι μπουχαρίδες των καλυβιών του θυμιάζουνε γαλάζιον καπνό μέσα στον παγωμένον αγέρα. Ξανθιές γυναικές με χοντρές πλεξούδες κάθονται πίσω απ' τα κλειστά τους τζάμια, με το λευκό κούτελο ακουμπισμένο στο γυαλί. Σκουπίζουν αργά με το δάχτυλο τ' αχνισμένο τζάμι και βλέπουνε στα χαμένα, μακριά, μακριά, το ρούσικο κάμπο που δεν τελειώνει παρά στα ουρανοθέμελα. Μέσα στην απέραντη πλατωσιά, ένα μονοπάτι χαραγμένο στο χιόνι από τα ελκηθρα. Ένα μονοπάτι που πήρε τα παλικάρια του χωριού και τα πήγε μακριά, μακριά, πέρα από τα σταχτιά ουρανοθέμελα. Ίσως και πέρα από τη ζωή.

Οι μορφές των τραγουδιστάδων ήταν σοβαρές, τα παιδιάτικά τους τα σλάβικα μάτια βούρκωναν. Σαν τελείωσαν το τραγούδι μείναμε πολλήν ώρα ακίνητοι μαζί τους, ταξιδεύοντας πάνω στα φτερά της μουσικής, που ενώνει τις καρδιές γιατί' είναι η γλώσσα τους η πανανθρώπινη.

Σαν κάμαμε τις τετράδες για να φύγουμε, οι Ρούσοι βάλανε παπαρούνες μέσα στις μπούκες των ντουφεκιών μας. Ήτανε σα μια παράξενη λιτανεία με ατσαλένιες λαμπάδες, που στην κορφή τους άναβε η πιο χαρούμενη φλόγα.

- Αντίο ! Αντίο !

Ο πολύ νέος αξιωματικός πετά το καπέλο του, λυγερός , σχεδόν διάφανος μέσα στο φως.

-Χαίρε, λίαν, Έλληνες ! Χαίρε !

Πόση αγάπη υπάρχει στον κόσμο ! Άφθονη σαν ποτάμι που χύνεται μέσα σ' έναν κάμπο. Ανθισμένη σαν ένας λόφος κόκκινος από τις παπαρούνες, που σε φωνάζουνε να τις κόψεις. Δεν έχεις παρά να σκύψεις να τις κόψεις.

(Στρατής Μυριβήλης, «Η ζωή εν τάφω»)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

- α). Λαϊκές εκφράσεις και λέξεις : «*παραγιός, να τ' αμολήσουμε, μπακανότες, μαντάτο, χαϊρλίτικο*»
β). Ιδιωτισμοί : «*τυχερό μου ήσουν, τραβήξαμε το δρόμο, δε χάνουμαι*»
γ). Τούρκικα γλωσσικά στοιχεία : «*Ισμι ραχμάνι ραχίμ*» «ζιαφέτι», «οντά», (αλλά και προτάσεις με το ρήμα στο τέλος, χαρακτηριστικό των Τούρκων όπως) «και τρία χρόνια να νηστέψω».
Αυτά τα γλωσσικά στοιχεία προσδίδουν αμεσότητα και ζωντάνια στην αφήγηση και αποδίδουν με πειστικότητα τη λαϊκότητα των διαλόγων καθώς και του αφηγητή. Είναι γνωρίσματα ύφους και περικλείουν τον αυθορμητισμό του προφορικού λόγου συνδέοντας την αφήγηση του Δούκα με τα λαϊκά παραμύθια και την απομνημονευματογραφία. Επίσης οι λέξεις είναι ανάλογες του χαρακτήρα και του κοινωνικού επιπέδου των προσώπων που τις χρησιμοποιούν. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη χρήση πολλών τούρκικων λέξεων και ιδιωματισμών είναι βασικά χαρακτηριστικά της πλαστοπροσωπίας και της απόκρυψης της ταυτότητας του αφηγητή και έτσι προωθούν την εξέλιξη της υπόθεσης και την πειστικότητα της μεταμφίεσής του. Τέλος ιστορικό στοιχείο της ζωής των Μικρασιατών αποτελεί ο επηρεασμός της σύνταξης από την τουρκική γλώσσα όπου το ρήμα μπαίνει στο τέλος της πρότασης, ενδεικτικό των τουρκόφωνων περιοχών στις οποίες ζούσαν συγγραφέας και αφηγητής. Οι γλωσσικές του επιλογές συνάδουν με τη λογοτεχνική επιλογή της απλότητας και της προφορικότητας του ύφους και προσδίδουν στο κείμενο ρεαλισμό, ενισχύουν την «αλήθεια» του ως κειμένου που εδράζεται σε ιστορικά γεγονότα.
2. Παρακολουθώντας το συγκεκριμένο απόσπασμα παρατηρούμε πως και εδώ όπως και σε ολόκληρο το έργο η αφήγηση γίνεται πάντοτε σε πρώτο πρόσωπο με τρόπο αβίαστο και πειστικό, δίνοντας τα γεγονότα μέσα από την οπτική γωνία του αφηγητή, ο οποίος όχι μόνο συμμετέχει στα γεγονότα αλλά είναι και ο κύριος μοχλός της δράσης. Και όλα αυτά μέσα από μια προφορική αφήγηση χωρίς κανένα περιττό στολίδι, με την τραχύτητα αλλά και τη ζωντάνια της ντοπιολαλιάς των Ελλήνων της Μικράς Ασίας, την απλότητα και τον αυθορμητισμό της λαϊκής ψυχής.
Καθολικά στο απόσπασμα κυριαρχεί ο διάλογος, φυσικός, κοφτός, ικανός να αποτυπώσει μέσα σε λίγες γραμμές, άμεσα και χωρίς περιγραφικές λεπτομέρειες τις διακυμάνσεις της πλοκής και αποτελεί τον κύριο άξονα γύρω από τον οποίο έχουμε εξέλιξη της υπόθεσης. Ο διάλογος σε συνδυασμό με την αφήγηση αποτυπώνουν τις ιδιαίτερες λεπτομέρειες μέσα από τις οποίες ο αναγνώστης σκιαγραφεί την προσωπικότητα και τον ψυχικό κόσμο των ηρώων (του αφηγητή, του Χατζημεμέτη, των υπόλοιπων βοσκών). Ένας διάλογος γεμάτος ένταση και απόλυτα ρεαλιστικός ο οποίος γίνεται σε μικρασιατικά ελληνικά με διάφορες τούρκικες λέξεις (π.χ. «Ισμι ραχμάνι ραχίμ») ενισχύοντας τη φυσική ροή της ομιλίας της αφήγησης καθώς και επαυξάνοντας τη ζωντάνια των περιγραφικών μερών.
Διάσπαρτα επίσης στο απόσπασμα είναι το ξερό και απλοϊκό ύφος του αφηγητή το οποίο σε συνδυασμό με την απουσία μεγάλων περιόδων και την έλλειψη περιγραφών φέρνουν πιο κοντά τον αναγνώστη τόσο στον ήρωα όσο και στα γεγονότα.
Τέλος η φυσιολογική εξέλιξη των γεγονότων και ο άριστος τρόπος με τον οποίο συνδέονται δεν δημιουργεί χάσματα ούτε εναλλαγές συναισθημάτων. Αρκετά συμβάντα παραλείπονται (αναφέρονται μόνο τα στοιχεία της καθημερινότητας που εξυπηρετούν την αφήγηση) όταν δε θεωρούνται αναγκαία ενισχύοντας τη γενικότερη οικονομία της αφήγησης.
Μέσα λοιπόν από αυτή την αφηγηματική ροή αποδίδονται με αδρό τρόπο όλα αυτά τα χαρακτηριστικά που προσδίδουν στο κείμενο την προφορικότητα της αφήγησης και τη λαϊκή του καταγωγή. Όλα αυτά σε συνδυασμό με την σχεδόν ολοκληρωτική απουσία εκφραστικών μέσων περίτεχνων και σχημάτων λόγου αποδίδουν στο έργο έναν χαρακτήρα ρεαλιστικό. Και αυτός ο

ρεαλισμός και η απλότητα, η τραχύτητα του λόγου είναι που έκαναν αυτό το έργο διαχρονικό. Αυτή η εκφραστική λιτότητα είναι που φέρνει το κείμενο κοντά στη σύγχρονη δεκτικότητα που δεν αρέσκεται σε συναισθηματικές εξάρσεις και λυρισμούς. Και κυρίως μέσα από το διάλογο, μέσα από την άμεση, μεστή γραφή του Δούκα το κείμενο δεν κουράζει αλλά αναδεικνύει συναισθήματα στον ενεργό αναγνώστη παρουσιάζοντας τα πρόσωπα δυναμικά (μέσα από τη δράση τους), χωρίς σχολιασμούς και ερμηνείες. Μ' αυτόν τον τρόπο, με την απουσία δηλαδή κάθε συναισθήματος, εθνικού ή προσωπικού, επιτυγχάνεται η αντικειμενικότητα της ματιάς του, ενισχύεται το αντιπολεμικό του μήνυμα και γίνεται το διαχρονικό αίτημα όλων των γενιών για συναδέλφωση των λαών μακριά από εθνικές διακρίσεις.

3. Μέσα από το συγκεκριμένο απόσπασμα παρακολουθούμε την ολοκληρωτική επίδραση που έχει η μεταμπίηση του ήρωα σε Τούρκο στη συμπεριφορά αλλά και στην ψυχολογία του. Έτσι βλέπουμε τον αφηγητή :
- Στην πρώτη του συνάντηση με το Χατζημεμέτη να δηλώνει «Άρχισα να τρέμω. Από φόβο δεν μπορούσα να τον δω στα μάτια».
 - Στη συνέχεια, καθώς οδηγείται στο σπίτι αναφέρει, «Θαρρούσα πως με πήγανε να με κρεμάσει».
 - Στο τέλος της νύχτας, όταν ξάπλωσε αναφέρει «Από το φόβο μου δεν έκλεισα μάτι. Όλα θαρρούσα πως θα με παραδώσουν. Έτσι ξημερώθηκα, τυλιγμένος στην κάπα μου».
 - Συστήνεται ως Μπεχτσέτ (το όνομα του πρώτου Τούρκου που συναντά μετά τη μεταμπίησή του σε μουσουλμάνο, του Γιουρούκη Μπεχτσέτ Αλή).
 - Αναφέρει υποκριτικά στον Χατζημεμέτη ότι η δύναμη του Αλλάχ έδιωξε τους Έλληνες «αυτός και όχι η δύναμή μας τους έδιωξε».
 - Χαρακτηρίζει με υπερβάλλοντα ζήλο «σκυλί» τον Έλληνα που συνέλαβαν και κρέμασαν οι Τούρκοι, δηλαδή το σύντροφό του.

Γενικά η συμπεριφορά του αφηγητή καθώς και η εξέλιξη της υπόθεσης δομούνται γύρω από το χαρακτηριστικό της πλαστοπροσωπίας η οποία αποτελεί και τον κύριο μοχλό της πλοκής.

Απελευθερώνει τον ήρωα, κατανικά το φόβο του και τον εντάσσει σ' ένα υπό άλλες συνθήκες άγνωστο, αφιλόξενο και εχθρικό περιβάλλον, αυτό του τουρκικού πλέον εδάφους. Αποτελεί λοιπόν το εισιτήριό του, αργότερα το διαβατήριό, μια που αυτή η πλαστοπροσωπία τον οδηγεί ακόμη και στην καρδιά της τουρκικής γραφειοκρατίας και διαφθοράς με τις γνωριμίες του αφεντικού του.

Με αυτόν τον τρόπο η απόκρυψη της ταυτότητας αποτελεί και τον κύριο κορμό της αφήγησης. Η ένταξη όμως στην τουρκική κοινωνία δεν αναιρεί την πραγματικότητα. Η αλήθεια του έργου είναι ότι ο αφηγητής μέσα του δεν παύει ποτέ να αισθάνεται το ελληνικό σκίρτημα. Η ελληνική του ψυχή εγκλωβίζεται στο αδιέξοδο που βιώνει σε εθνικό, θρησκευτικό και προσωπικό επίπεδο. Αυτή η εσωτερική πάλη, αυτή η αντιπαράθεση ψεύτικης- αληθινής ταυτότητας, εσωτερικής – εξωτερικής υπόστασης είναι που τον παρακινεί σε δράση, είναι αυτή που αποτελεί τον κινητήριο μοχλό και τον «εμποτίζει» με την ιδέα της διαφυγής. Γιατί ξέρει πως γίνεται δεκτός θετικά - φυσιολογικά γιατί τον αντιμετωπίζουν ως Τούρκο. Αν ήξεραν την αλήθεια θα βίωνε την οργή και το μίσος των Τούρκων. Και μέσα από αυτή την πλαστοπροσωπία γεννιούνται και όλα αυτά τα συναισθήματα του φόβου, του θυμού για τα δεινά των συμπατριωτών του, της αδικίας και της αγανάκτησής του που φτάνουν στην κορύφωση με την είδηση του θανάτου του συντρόφου του. Και αυτά τον ωθούν στο να επιδείξει υπερβάλλοντα ζήλο (αποκαλεί «σκυλί» το σύντροφό του!) αλλά και τον κάνουν να μάχεται να αποκρύψει την πραγματική του ταυτότητα και συναισθήματα, να αισθάνεται μοναξιά και να νιώθει απομονωμένος.

Η ουσιαστική λοιπόν ανωνυμία του ήρωα σε μια τόσο προσωπική ιστορία σε συνδυασμό με την αφηγηματική τεχνική μετουσιώνουν το ατομικό βίωμα σε συλλογικό, υποστηρίζουν και ενδυναμώνουν το αντιπολεμικό μήνυμα του έργου. Και μέσα από αυτά επιτελείται τελικά η «αριστοτελική κάθαρση».

4. Ο Χατζημεμέτης παρουσιάζεται μέσα από το κείμενο ως άξιος οικογενειάρχης και καλός νοικοκύρης. Ξέρει να καταμερίζει τις ευθύνες, ξέρει να οργανώνει και να επιβλέπει την κτηνοτροφική του μονάδα. Μέσα από το απόσπασμα βλέπουμε πως είναι ένας έμπειρος κτηνοτρόφος με απίστευτη ικανότητα να κρίνει και να επιλέγει το κατάλληλο προσωπικό (η αναζήτηση βοσκού κρατάει μέρες όμως μπορεί με την πρώτη ματιά να διακρίνει την αξιοσύνη και τις ικανότητες του Μπεχτσέτ). Παρόλη όμως την εμπειρία του είναι εργατικός, μια που τον βλέπουμε να ασχολείται συνεχώς με τις υποθέσεις του σπιτιού αλλά και αξιοκρατικός, ανταμείβει την εργατικότητα και φροντίζει για την ξεκούραση των βοσκών του. Είναι όμως και σκληρός διαπραγματευτής (επιμένει μέχρι τέλους στις διαπραγματεύσεις με το Μπεχτσέτ) αλλά και διορατικός επαγγελματίας. Ανταποκρίνεται πλήρως στο αντρικό πρότυπο της πατριαρχικής τουρκικής κοινωνίας της εποχής, άξιος διαφεντευτής του σπιτιού με απόλυτη εξουσία σε γυναίκες και προσωπικό (στέλνει τις γυναίκες να στρώσουν). Ως άνθρωπος ο Χατζημεμέτης αποτυπώνεται ως ένας ένθερμος πατριώτης, φανατικός πολέμιος των Ελλήνων (νηστεύει τρία χρόνια για την νίκη των Τούρκων και τον εκτοπισμό των Ελλήνων). Πιστός μουσουλμάνος, τηρώντας όλες τις διατάξεις του Κορανίου καθώς και τα ήθη και τα έθιμα της εποχής. Μέσα από τα λόγια του διακρίνουμε έναν άνθρωπο παραδοσιακό και συντηρητικό που τον διακρίνει όμως η τιμιότητα και η καλοσύνη. Μια καλοσύνη που για το προσωπικό του και ιδιαίτερα για τον Μπεχτσέτ φτάνει στα όρια της πατρικής στοργής «Φάγε, παιδί μου...». Φιλόξενος, περιποιητικός, γενναιοδωρος, αφού δεν αργεί να δεχτεί στο οικογενειακό του περιβάλλον τον «ξένο» γι' αυτούς (χωρίς να ξέρει πόσο «ξένος» πραγματικά ήταν), Μπεχτσέτ με χαρά (τον φιλεύει, του προσφέρει τσιγάρο μετά το φαγητό, έτοιμο κρεβάτι). Μολαταύτα, θέλει να ξέρει τα πάντα γι' αυτόν τόσο για την καταγωγή όσο και για την οικογενειακή του κατάσταση (να ξέρει από πού κρατά η σκούφια του). Θα πρέπει πάντως να παρατηρήσουμε πως ο Χατζημεμέτης παρουσιάζεται ως ένας άνθρωπος κοινωνικά καταξιωμένος, καλοστεκούμενος και μάλιστα μια προσωπικότητα ευρείας αποδοχής. Και χρησιμοποιούμε τον όρο «παρουσιάζεται» γιατί δεν πρέπει να ξεχνούμε και τη συγγραφική αφηγηματική παρέμβαση. Αφηγητής και συγγραφέας αποτιμούν θετικά την προσωπικότητα του Χατζημεμέτη παρά την τουρκική του εθνικότητα. Τον παρατηρούν με αντικειμενική ματιά ως μια ηλιαχτίδα στο ζοφερό περιβάλλον της Τουρκικής πλέον επικράτειας. Ας μη λησμονούμε πως ακόμα και η ίδια η προσωπικότητα του Χατζημεμέτη προσδίδει αντιπολεμικότητα στο έργο. Και είναι τόσο αληθοφανής, τόσο αληθινή θα τολμούσαμε να πούμε η προσωπικότητα αυτή, που αν την εξετάσουμε με βάση τον εθνικιστικό της φανατισμό αποδίδεται ξεκάθαρα η αλήθεια του πολέμου, η εξαχρείωση και η αποκτήνωση που επιφέρει στον άνθρωπο (ακόμα και τον πιο καλοσυνάτο) ο πόλεμος. Ο Χατζημεμέτης δε θα ήταν ο ίδιος προς τον Μπεχτσέτ αν ήξερε ότι είναι Χριστιανός. Θα τον σκότωνε και αυτό είναι που φέρνει τελικά τον Χατζημεμέτη στα ανθρώπινα μέτρα. Δεν τον εξιδανικεύει, δεν του προσάπτει ευθύνες. Και εδώ εντοπίζεται το βαθύ αντιπολεμικό μήνυμα του έργου.
5. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της συγγραφικής παραγωγής των πεζογράφων της Αιολικής σχολής είναι το αντιηρωικό – αντιπολεμικό στοιχείο. Ωστόσο οι διαφορές στον τρόπο με τον οποίο αυτό το στοιχείο παρουσιάζεται και διαχέεται στα δύο κείμενα είναι πολλές. Ξεκινώντας από το κείμενο του Μυριβήλη έχουμε να παρατηρήσουμε πως στο συγκεκριμένο απόσπασμα δεσπόζουσα θέση κατέχει η περιγραφή. Τα περιγραφικά μέρη, δοσμένα με πολλές λεπτομέρειες «μια μέρα γαλάζια και κόκκινη, με ανοιξιάτικον ουρανό», «Βρήκα έναν νεώτατον αξιωματικό, λεπτοκαμωμένο σαν κορίτσι, με μεγάλα γυαλιά...», κυριαρχούν ενώ ο διάλογος και η αφήγηση περνούν σε δεύτερη μοίρα δίνοντας στο κείμενο χαρακτήρα συναισθηματικό και ρομαντικό. Όλα αυτά όμως κάτω από το πρίσμα μιας πρωτοπρόσωπης αφήγησης γεμάτης λυρικές εξάρσεις, προσωπικές κρίσεις και συμπεράσματα «ταξιδεύοντας πάνω στα φτερά της μουσικής, που ενώνει τις καρδιές γιατί είναι μια γλώσσα πανανθρώπινη», «Πόση αγάπη υπάρχει στον κόσμο! Άφθονη σαν ποτάμι...». Λέξεις σύμβολα όπως «οι παπαρούνες» αποτυπώνουν το αντιπολεμικό μήνυμα του κειμένου δοσμένες μέσα από ένα τοπίο σχεδόν εξωπραγματικό – μοιάζει μ' έναν παραμυθένιο τόπο μέσα στη δίνη του πολέμου. Η συμπάθεια και η αγάπη για τους Ρώσους πέρα από τις μελιστάλακτες περιγραφές αποδίδεται και μέσα από την ευρεία χρήση ρωσικών λέξεων «Κριστιάν», «Ορτοντόξ»,

«μπαλαλάικες», τα οποία αναμειγμένα με τις λαϊκές λέξεις και φράσεις «κομπανιάριζαν», «πλατωσιά» δίνουν στο έργο έναν χαρακτήρα υπερεθνικό, πανανθρώπινο. Τέλος η ευρεία χρήση επιθέτων, φορτισμένων θετικά, περιγράφοντας τους τρόπους και το χαρακτήρα των Ρώσων στρατιωτών αποκρυσταλλώνουν το έντονα αντιπολεμικό στοιχείο και την αξίωση της συναδέλφωσης των λαών.

Από την άλλη, στο κείμενο του Δούκα, πέρα από την πρωτοπρόσωπη αφήγηση και την εσωτερική της εστίαση, που αποτυπώνουν την αυτοδιηγητικότητα, το αντιηρωικό – αντιπολεμικό στοιχείο δίνεται μέσα από τελείως διαφορετικούς αφηγηματικούς τρόπους. Έχουμε σχεδόν ολοκληρωτική απουσία περιγραφικών μερών, ενώ κυριαρχούν η αφήγηση και ο διάλογος σε μία αρμονική σύζευξη. Μέσα από αυτά ο αφηγητής αποδίδει γεγονότα, τα δεινά που προξενούνται από τον πόλεμο και το πώς αυτός διαφοροποιεί τη συμπεριφορά Ελλήνων και Τούρκων, ειδικά των αμάχων. Έντονες και σ' αυτό το απόσπασμα είναι οι περιπτώσεις καλοσύνης και ανθρωπιάς «Φάγε παιδί μου...», «Μου 'δωσαν να στρίψω τσιγάρο», «Αν είσαι όπως σε θέλω, δε θα σου λείψει τίποτα κοντά μου», που όμως αποδίδονται κυρίως μέσ' από το διάλογο και τα ίδια τα λόγια των ηρώων, χωρίς αφηγηματική παρέμβαση με περιγραφές, χωρίς αξιολογικές κρίσεις και συμπεράσματα. Διάσπαρτες κι εδώ λαϊκές φράσεις και τούρκικες λέξεις με κυρίαρχα όμως τα ρήματα και τα ουσιαστικά, όχι τα επίθετα. Δεν προσάπτονται ευθύνες, δε διερευνώνται αίτια συμπεριφοράς, απουσιάζει κάθε φανταστικό ή υπερπραγματικό στοιχείο, κάθε συναισθηματική έξαρση. Με τρόπο άμεσο και λιτό αποδίδεται η αλλοτρίωση που επιφέρει ο πόλεμος στον άνθρωπο ο οποίος έτσι δε καταγγέλεται μονόπλευρα αλλά σφαιρικά και υπερεθνικά. Τέλος έχουμε ένα κείμενο όπου απουσιάζουν σχεδόν ολοκληρωτικά τα σχήματα λόγου και τα περίτεχνα εκφραστικά μέσα (παρομοιώσεις, προσωποποιήσεις κλπ), στυλ που προσιδιάζει σε κείμενο ιστορικού χαρακτήρα, ενισχύοντας έτσι και τον τίτλο του διηγήματος «Ιστορία ενός αιχμαλώτου».

Επιμέλεια: Βασίλης Πετρομελίδης, Δημήτρης Τζιμογιάννης